

Ruskí Sókratovia, sókratovski Rusi

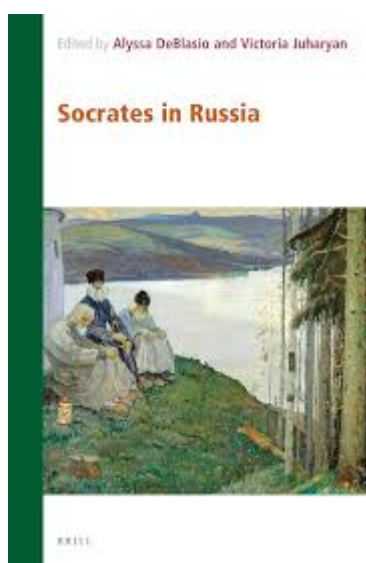
 ostium.sk/language/sk/ruski-sokratovia-sokratovski-rusi/

František Škvrnda

František Škvrnda: Ruskí Sókratovia, sókratovski Rusi [Russian Sokratis, Sokratis Russians]. In: *Ostium*, vol. 21, 2025, no. 1. (review)

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

A. DeBlasio, V. Juharyan (eds.): *Socrates in Russia*. Leiden, Boston: Brill 2022. 395 s.

Kolektívna monografia *Sókratés v Rusku* predstavuje v poradí piaty diel edičnej série *Súčasná ruská filozofia*, ktorú vydáva renomovaná odborníčka na ruský jazyk, literatúru a kultúru Alyssa DeBlasio v spolupráci s akademickým vydavateľstvom *Brill*.

Z formálneho hľadiska je monografia rozdelená na dva tematické celky – hlavnú časť predstavuje trinásť interpretačných štúdií zameraných na vybrané osobnosti ruskej sókratovskej tradície (s. 17 – 299), druhú časť predstavuje dodatok v podobe troch do angličtiny preložených pôvodných textov od Leva Tolstoj, Alexandry Kalmykovej a Michaila Epštejna (s. 303 – 366).

Monografia mapuje členitú a rozmanitú oblasť recepcie sókratovskej filozofie v ruskej a východoeurópskej oblasti od obdobia ruského osvietenstva v 18. storočí až po sovietskú éru. Ruský idealizmus a realizmus, symbolizmus a post-symbolizmus, fenomenológia, literárna veda, filozofia jazyka, sovietska pedagogika a epistemológia – to všetko sú oblasti, v ktorých sa skrývajú rôzne aspekty sókratovskej filozofie. Na druhej strane, hodnota predkladaných príspevkov v monografii *Sókratés v Rusku* spočíva práve v tom, že sókratovské myšlienkové dedičstvo sa odborníci snažia dohľadávať *in senso strictu*,

v konkrétnych odkazoch na Sókrata a ďalších autorov z antiky, ako aj zo stredoveku, renesancie a moderného obdobia – z diel ruskej literatúry, ako aj z osobných písomných pozostalostí jej význačných predstaviteľov.

Úvodné časti monografie sú venované obdobiu a postavám ruského osvietenstva, v ktorom sa začína sókratovská filozofia reflektovať hlbším a systematickejším spôsobom. Odborníci rozlíšili v procese formovania súčasného ruského filozofického slovníka a filozofickej kultúry tri hlavné východiskové skupiny, ktoré medzi sebou viedli filozofické dialógy a tradovali Sokratov myšlienkový odkaz: sú nimi cirkevná elita a inštitúcia kláštorov, akademická elita z Petrohradskej akadémie vied a Kráľovskej moskovskej univerzity a „dvorská elita“ zo súkromných klubov, salónov a tajných spoločností. Na rozdiel od západnej Európy a Spojených štátov amerických, recepcia a reflexia sókratovskej filozofie v osvieteneckom Rusku bola do veľkej miery ovplyvnená ortodoxnou cirkvou, ktorú dopĺňalo historicko-filologické štúdium antickej filozofie a humanistické ideály západnej Európy – „ruská spoločnosť a kultúra rozvinula svoj súčasný filozofický slovník, systém hodnôt a univerzitný systém do veľkej miery vďaka expanzii intelektuálnych kontaktov so Západom“ (s. 3).

Profesorka Tatiana Arťemjeva poukazuje na skutočnosť, že v ruskej literatúre, umení, náboženstve a humanitných vedách začali Sókrata spájať s troma rôznymi ideálmi: stelesňoval „múdrego človeka“, „martýra“ a „fyzickú škaredosť“ (s. 17). Na šírení sókratovských ideálov a filozofie sa významnou mierou podieľal rusko-ukrajinský osvietenec Hryhorij Skovoroda (Gregorius Scovoroda). Vo svojej básnickej zbierke *Sad božských piesní* vykreslil v duchu sókratovskej filozofie hľadania pravdy ideál človeka (individuálne „Ja“), ktorý spoznáva seba samého v procese svojho etického a duchovného vývoja. Skovoroda prepájal tri tradície myslenia: antické filozofické prúdy platonizmu, stoicizmu, epikureizmu a novoplatonizmu, východnú ortodoxnú biblickú a patristickú tradíciu a západný humanizmus. Ako poznamenáva ďalšia autorka Camisa Morale, Skovorodove myslenie a básnická tvorba sa nachádzala na „križovatke medzi duchovnom Východu a lyrikou Západu“ (s. 59).

Z hľadiska sókratovskej filozofie sa monografia zameriava na analýzu ústredných konceptov sokratiky, akými sú umenie plodenia a rodenia pravdivých myšlienok (*maieutika*), spoznávanie a hľadanie pravdy, dialogická metóda (*elenchos*), šťastie, cnosť a dobrý život, a ich apropiáciu vo vybraných dielach ruskej literatúry. Azda najdôležitejším konceptom, ktorý ruskí intelektuáli a filozofi skloňovali v súvislosti s filozofickými úvahami na Sokratov spôsob, je „blaho“ (благо). Ako nás upozorňuje editorka predmetnej monografie Alyssa DeBlasio, pre anglofónneho čitateľa ide o ťažko preložitelný koncept, nakoľko neznamená len šťastie (*happines*) či blaženosť (*well-being*), ale „niečo medzi tým, čo zahŕňa aj ideu dobre žitého života alebo aristotelovskú *eudaimoniu*“ (s. 9).

Jednotlivé príspevky by sme mohli rozdeliť do dvoch kategórií – prvé skôr voľne interpretujú diela ruskej literatúry a literárne postavy, ktoré stelesňujú sókratovské ideály bez toho, že by na ne výslovne odkazovali. Sókratovské elementy v nich figurujú skôr

v symbolickej rovine, v ktorej splývajú s ďalšími významnými filozofickými teóriami a konceptmi príbuznými so sókratikou a na ňu nadväzujúcou tradíciou.

Ústredným motívom, ktorý rezonuje vo všetkých kapitolách, je snaha definovať a odhaliť unikátneho „ruského Sókrata“. Od Andreja Chruščeva, Fjodora Ušakova, Alexandra Radiščeva, Hryhorija Skovorodu (prezývaného aj „ukrajinský Sókrates“), ďalej Alexeja Kozlova, Nikolaja Bugajeva, Nikolaja Fjodorova („moskovský Sókrates“) až po filozofa Meraba Mamardašviliho (prezývaného aj „gruzínsky Sókrates“). V monografii je venovaný priestor aj Nikolajovi Nosovovi, autorovi populárnych rozprávkových kníh o detskom hrdinovi Neznajkovi, ktorý je taktiež identifikovaný ako „sókratovská postava“ (s. 261) a analyzovaný cez prizmu sókratovskej edukačnej dynamiky (s. 270 – 276). Ruský „Sókratés“ nachádza svoje vyjadrenie aj v Dostojevského románe *Bratia Karamazovci* v postave otca Zosima, ktorý zastáva klasickú sókratovskú tézu z Platónových dialógov *nemo sua sponte peccat* („nikto nechýbuje dobrovoľne“), obohatenú o Kantov kategorický imperatív (s. 102). Arpi Movsesian v kapitole venovanej ruskému spisovateľovi a revolucionárovi Alexandrovi Herzenovi identifikuje sókratovské motívy vo „vytrvalej“ viere a presvedčení, že každý človek má právo premýšľať nad sebou samým, vyjadrovať svoje názory na verejnosti a spolupodieľať sa na vytváraní lepšej spoločnosti (s. 80).

To, čo spája všetkých jednotlivých „ruských Sókratov“, je presvedčenie, že filozofia v zmysle neustálej práce na sebe je integrálnou súčasťou života na všetkých úrovniach – od individuálneho až po spoločenský. Či už ide o jednotlivcov vnútorný svet a hodnotové nastavenie, o rodinu, dedinu, mesto, štát alebo celý svet, osudy Sókrata v Rusku pred nami odhaľujú podvojnú tvár ľudskej múdrosti. Na jednej strane sa pred nami odhaľuje tragický údol jednotlivcov kritizujúcich spoločenské mravy a morálku, ktorí sa snažili pozdvihnúť svojich spoluobčanov a odhaľovať všetko zlé a dobré, čo sa skrýva v ich „domoch“. Tragický údol však strieda vnútorná neotrasiteľnosť a radosť zo slobody myslenia, ako aj z nezištnej služby druhým ľuďom a vlasti ako najvyšších hodnôt, ktoré človeku nemôže nikto vziať, ani keby bol na mučidlách. Ruskí Sókratovia predstavovali vychovávateľov národa, ktorí mali vo svojich žiakoch a širšom okruhu spoluobčanov vzbudiť záujem o autentický filozofický život, o hľadanie pravdy. Tej pravdy, ktorú nemožno nájsť v jednej definitívnej odpovedi, ale v procese neustávajúcej introspekcie a sebazdokonaľovania.

Mgr. František Škvrnda, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-2573-3409>